

И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетине караштуу педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча уюштурулган Д 13.23.675 диссертациялык кеңештин эксперти биология илимдеринин доктору, профессор И. С. Содомбеков 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (биология), 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогика жана билим берүүнүн тарыхы адистиктери боюнча педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн берилген Сатыбекова Майрамкүл Абдыкуловнанын “Негизги мектепте биологиялык билим берүүнү модернизациялоонун теориясы жана практикасы” аттуу темадагы диссертациясына

КОРУТУНДУСУ

Эксперт изденүүчү Сатыбекова Майрамкүл Абдыкуловнанын 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (биология), 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогика жана билим берүүнүн тарыхы адистиктери боюнча педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган “Негизги мектепте биологиялык билим берүүнү модернизациялоонун теориясы жана практикасы” деген темадагы диссертациясын карап чыгып, төмөнкүдөй чечимге келди:

1. Диссертациялык кеңешке диссертацияларды коргоого кабыл алуу укугу берилген адистикке иштин дал келиши.

Сунуш кылынган Сатыбекова Майрамкүл Абдыкуловна тарабынан берилген 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (биология), 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогика жана билим берүүнүн тарыхы адистиктери боюнча “Негизги мектепте биологиялык билим берүүнү модернизациялоонун теориясы жана практикасы” деген темадагы докторлук диссертациясы Д 13.23.675 диссертациялык кеңештин профилине туура келет. Бул илимий иште 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (биология), 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогика жана билим берүүнүн тарыхы адистиктери боюнча илимий иштер жүргүзүлгөн.

2. Иштин максаты катары негизги мектепте биологиялык билим берүүнү предметтик жана процессуалдык жактан заманбап талаптарга ылайык модернизациялоонун илимий - теориялык негиздерин аныктоо жана окутуу технологияларын өркүндөтүүнүн педагогикалык шарттарын иштеп чыгуу саналган.

Коюлган максат диссертацияда төмөндөгү милдеттерди аткаруу менен чечилген:

1. Негизги мектепте биологиялык билим берүүнүн илимий - теориялык негиздерин такталып жана практикадагы абалы аныкталган, жетишилген

ийгиликтер жана кемчиликтердин мүнөзү, биологиялык билим берүүнү модернизациялоо зарылчылыгы жана себептери ачыкталган;

2. Негизги мектепте биологиялык билим берүүнү интегративдүүлүк негизде модернизациялоонун жолу катары окуучулардын предметтик компетенттүү ишмердүүлүгүнүн мазмуну аныкталган;

3. Кыргыз Республикасында негизги мектепте биологиялык билим берүүнүн мазмунун жаңылоонун жана өнүктүрүүнүн методдору жана педагогикалык шарттары иштелип чыккан;

4. Биологиянын жаңыланган мазмунун, окутуу технологияларын өркүндөтүү аркылуу окуучулардын предметтик билим алуу мотивациясын жана предметтик компетенттүү ишмердүүлүгүн калыптандыруунун модели иштелип чыккан;

5. Биологиянын жаңыланган мазмунун жана педагогикалык шарттарын тажрыйбага киргизүү педагогикалык эксперимент аркылуу текшерилип, алардын жыйынтыктарынын негизинде методикалык сунуштар берилген.

Коюлган милдеттерге (милдеттерге жетүүнүн этаптары, каражаттары, методдору ж.б.у.с.) ылайык максатка жетүү мүмкүнчүлүгүн баалоо.

Диссертант өзүнүн алдына койгон максат жана милдеттерди чечүү үчүн изилдөө методдорунан: илимий – методикалык адабияттарды анализдөө, анкета жүргүзүү, аңгемелешүү, текшерүү иштерин өткөрүү, окуу процессине байкоо жүргүзүү, педагогикалык эксперимент өткөрүп, анын натыйжаларына талдоо жүргүзгөн. Изденүүчү биологиянын жаңыланган мазмунун, окутуу технологияларын өркүндөтүү аркылуу окуучулардын предметтик билим алуу мотивациясын жана предметтик компетенттүү ишмердүүлүгүн калыптандыруунун педагогикалык шарттарын аныктаган.

Ошондой эле, изденүүчү тарабынан биологиянын жаңыланган мазмуну боюнча окуу программасы, 7-класстар үчүн “Жаныбарлар”, 8-класстар үчүн “Адам жана анын ден соолугу” курстарынын окуу китептери, мугалимдер үчүн окуу методикалык колдонмолору, окуучулар үчүн иш дептерлери (орус жана кыргыз тилдеринде) окуу процессинде апробацияланган, мектептик билим берүү практикасына киргизилген, иштелип чыккан методикалык сунуштардын натыйжалуулугунун критерийлери такталган, текшерилген жана бааланган.

Диссертациянын изилдөө объектисинин диссертациянын максат жана милдеттерине ылайык келиши. Изилдөөнүн объектиси негизги мектепте биологиялык билим берүү системасы болгондуктан, педагогдордун, психологдордун, дидактиканын өкүлдөрүнүн илимий теориялык эмгектери изилденип, аларды анализдөө, синтездөө жүргүзүлгөн жана алдынкы тажрыйбалар үйрөнүлүп пайдаланылышы бул диссертациянын максат жана милдеттерине ылайык келет. Ошондой эле, аталган предметтин стандарты, окуу программасы, окуу китептери, методикалык колдонмолор талданды жана заман талабына ылайык мазмунду жаңылоонун жолдору жана предметтик компетенттүү ишмердүүлүктү калыптандыруунун педагогикалык

шарттары жана аны ишке ашыруу бул изилдөөнүн негизги материалы катары эсептелет.

Изилдөө методдорунун диссертациянын ар бир милдети боюнча ылайык келиши.

1. Изилдөөнүн биринчи милдетинде изденүүчү алдыга коюлган маселенин актуалдуулугун тастыктап, биологиялык билим берүүнүн илимий - теориялык негиздерин тактоо жана практикадагы абалын аныктоо, жетишилген ийгиликтер жана кемчиликтердин мүнөзүн ачуу менен биологиялык билим берүүнү модернизациялоо зарылчылыгын жана себептерин ачып көрсөтүү менен талданган.

2. Изилдөөнүн экинчи милдетинде негизги мектепте биологиялык билим берүүнү интегративдүүлүк негизде модернизациялоонун жолу катары окуучулардын предметтик компетенттүү ишмердүүлүгүнүн мазмуну аныкталып, изилденген.

3. Изилдөөнүн негизги бөлүгү болгон бул милдетте Кыргыз Республикасында негизги мектепте биологиялык билим берүүнүн мазмунун жаңылоонун жана өнүктүрүүнүн методдору жана педагогикалык шарттары иштелип чыккан.

4. Изилдөөнүн төртүнчү милдетинде биологиянын жаңыланган мазмунун, окутуу технологияларын өркүндөтүү аркылуу окуучулардын предметтик билим алуу мотивациясын жана предметтик компетенттүү ишмердүүлүгүн калыптандыруунун модели иштелип чыккан.

5. Изилдөөнүн бешинчи милдетинде иштелип чыккан методикалык сунуштардын натыйжалуулугу педагогикалык экспериментте текшерилип, талданган. Аткарылган илимий иштин теориялык жана практикалык маанилүүлүгүн көрсөтүүчү бул милдетте иштелип чыккан методиканын натыйжалуулугу математикалык статистикалык ыкмалар аркылуу алынган жыйынтыктардын жардамында текшерилип, ырасталган.

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу.

Диссертант М. А. Сатыбекова тарабынан негизги деп саналган документтик материалдар Кыргыз Республикасынын мамлекеттик өнүктүрүү программалары, Министрлер кабинетинин жана билим берүү министрлигинин токтомдору ошондой эле, “Санарип Кыргызстан 2019-2023” концепциясынын изилдөөгө тиешелүү пункттары каралган. Негизги мектепте мектептик жалпы билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандартына жана биологиянын предметтик стандартына шайкеш жазылган окуу – методикалык комплекстердин илимий жактан негизделиши, окуу процессине киргизилиши, окуучулардын предметтик жана универсалдык окуу аракеттерин, предметтик компетенттүү ишмердүүлүктөрүн калыптандыруунун мотивдери жана жолдору иштелип чыгып, практикага киргизилиши учурдагы билим берүү процессинин натыйжалуулугун арттырууда зор салым кошот.

Диссертацияда коюлган милдеттердин ар бирин чечүү зарылдыгын негиздөөдө илимий адабияттардагы маалыматтарга жетишээрлик деңгээлде анализ жүргүзүлгөн.

Жогорудагы айтылгандардын негизинде изденүүчү тарабынан жүргүзүлгөн илимий изилдөө абдан актуалдуу жана өз убактысында негизги мектепте биологиялык билим берүүнүн натыйжалуулугун жогорулатуу үчүн өтө зарыл деп корутундулоого болот.

3. Илимий натыйжалар. Диссертациялык иште 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (биология), 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогика жана билим берүүнүн тарыхы адистиктериндеги илимдердин өнүгүшү үчүн бир кыйла мааниге ээ төмөндөгүдөй илимий негизделген жаны теориялык натыйжалар келтирилген:

3.1. Алынган натыйжалардын азыркы илим чегинде илимий жанылыгы бар. Биология предмети боюнча окуу - нормативдик документтеринин жана окуу куралдарынын иштелип чыгышы, жаңы мазмунга карата тандалган методдордун, ыкмалардын жана педагогикалык стратегиялардын системасынын иштелип чыгышы, диссертациянын негизги жоболорунун педагогдордун кесиптик чеберчилигин жогорулатууда жана окуучулардын билим сапатын жогорулатууда жаңы илимий жыйынтык деп эсептесе болот. Ошондой эле, биологиялык билим берүүнүн жаңыланган мазмунунун алкагында предметтик компетенттүү ишмердүүлүктү калыптандыруу жолдорунун иштелип чыгышы жаңы илимий натыйжа болуп саналат.

3.2. Илимий натыйжалардын ишенимдүүлүгү. Диссертант М. А. Сатыбекова негизги мектепте биологиянын жаңыланган мазмунун анализдеп, окуучулардын универсалдык окуу аракеттерине жана предметтик компетенттүү ишмердүүлүктүн тийгизген оң таасирин илимий - методикалык жактан негиздеген жана окуучулардын билим алуу мотивациясын, предметтик компетенттүү ишмердүүлүктү калыптандыруунун педагогикалык шарттарын тажрыйбага киргизүүнү педагогикалык эксперимент аркылуу текшерип, алардын жыйынтыктарынын негизинде методикалык сунуштарды иштеп чыккан. Ошондой эле, окуучулардын универсалдык окуу аракеттерин жана предметтик компетенттүү ишмердүүлүктөрүн калыптандырууга арналган методикалык ыкмалар, каражаттар кыргыз элинин табигый таалим - тарбия тажрыйбасына таянуу менен иштелип чыккан жана алардын натыйжалуулугун жыйынтыктардын негизинде илимий жактан тастыктаган.

3.3. Иштин теориялык мааниси. М.А. Сатыбекованын сунушталган докторлук диссертациясында негизги мектепте биологиялык билим берүү системасын модернизациялоонун тарыхый жана илимий - теориялык негиздери аныкталган, биологиялык билим берүүнүн теориядагы жана практикадагы абалы талданган, жетишилген ийгиликтер жана кемчиликтер мүнөздөлүп, алардын пайда болуу себептери ачылып көрсөтүлгөн. Биологиялык билим берүүдө компетенттүүлүккө негизделген предметтик

компетенттүү ишмердүүлүктү өнүктүрүүнүн илимий методикалык жолдору жана педагогикалык шарттары илимий методикалык жактан негизделген.

3.4. Квалификациялык белгилерге туура келиши. Диссертациялык иште негизги мектепте биологиялык билим берүүнү модернизациялоонун теориясына жана практикасына багытталган мазмун, илимий педагогикалык шарттары, өркүндөтүү технологиялары жана окуучулардын предметтик компетенттүү ишмердүүлүктөрүн калыптандырууну изилдөө ишке ашырылган. Ошол себептен И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин Д 13.23.675 диссертациялык кеңешинин профилине жана 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (биология), 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогика жана билим берүүнүн тарыхы адистиктеринин паспортуна дал келет.

4. Алынган натыйжалардын практикалык маанилүүлүгү.

Издөнүүчүнүн көп жылдык илимий ишмердүүлүгүнүн негизинде түзүлгөн докторлук диссертациянын материалдары кыргыз жана орус тилинде билим берген республиканын жалпы орто билим берүү уюмдарынын негизги мектептеринде практикага киргизилген төмөнкү эмгектерде чагылдырылган:

- “Биология” предметинин экинчи жана үчүнчү муундагы стандарты (2022 ж.);
- “Биология” предметинин жалпы билим берүүчү уюмдарынын окуу программасы (2023 ж.);
- “Биология” 7-класс “Жаныбарлар” курсунун окуу китеби, мугалимдер үчүн методикалык колдонмо жана окуучулар үчүн иш дептерлери;
- “Биология” 8-класс “Адам жана анын ден соолугу” курсунун окуу китеби, мугалимдер үчүн методикалык колдонмо жана окуучулар үчүн иш дептерлери;
- РИНЦ, SCOPUS жана жергиликтүү басылмалардагы илимий макалалар.

5. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна дал келиши.

Автореферат толугу менен диссертациянын мазмунуна, анда коюлган изилдөөнүн максат жана милдеттерине дал келет.

6. Айрым мүчүлүштүктөр:

а) Диссертацияда техникалык каталар орун алган: 207-210; 222-226; 244-245; 268-269 беттердеги таблицалар туура эмес жайгаштырылган.

б) Орфографиялык каталар төмөнкү 45, 88, 204, 255 беттерде кездешет.

7. Сунуштар: 6 - пункта көрсөтүлгөн мүчүлүштүктөрдү жоюу сунушталат.

8. Сунуштамалар:

Изилдөөнүн актуалдуулугунда табигый илимий сабаттуулук боюнча дагы учкай айтылса болмок. Анткени, табигый илимий сабаттуулук окуучулардын дүйнөгө карата илимий көз карашын комплекстүү калыптандырууга, дүйнөнү бүтүн кабыл алууга өбөлгө түзөт.

